

Ivana Jovanović

PAL HOMONAI – Retrospektivna izložba slika

24. 5 – 15. 9. 2007.

Muzej naivne i marginalne umetnosti već dugi niz godina nastoji da obezbedi sveobuhvatnu zaštitu oblasti naivne i marginalne umetnosti, da na najbolji način predstavi njenu suštinu, prave vrednosti, visoke likovne domete i istinitu kreativnu umetničku energiju ovog segmenta savremene umetnosti. U okviru izložbene i izdavačke delatnosti posebnu pažnju posvećuje afirmaciji značajnih umetnika, od kojih su mnogi bili u senci, nedovoljno istraženi, a posebno onih koji spadaju u sam vrh, kako naše tako i evropske, naivne i marginalne umetnosti. Zaokružen umetnički opus izgrađenog, snažnog i originalnog likovnog izraza Pala Homonaia svrstava ga među najznačajnije naivne umetnike.

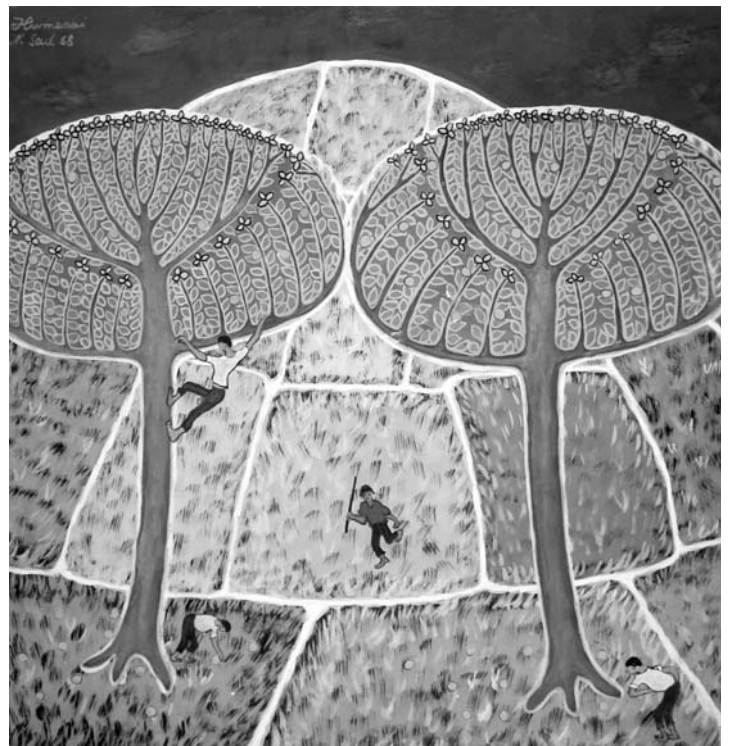
On je naš najstariji živi naivni slikar. Kažemo naš jer, iako od 1992. godine živi i radi u Kečkemetu (Mađarska), ovaj umetnik najveći deo života i najplodnije godine svog stvaralaštva provodi u Srbiji, a predeli zavičaja, sremski pejzaži, ostaju osnovna inspiracija celokupnog njegovog stvaralačkog opusa. Pal Homonai je rođen 1922. godine u Irigu, u zemljoradničkoj porodici. Detinjstvo vezano za sremsko selo postaće osnovni izvor inspiracije u njegovom kasnijem umetničkom stvaralaštvu. Njegova prva stvaralačka radoznalost i traženja vezuju se najpre za rezanje drveta, što će mladog Homonaia odvesti na stolarski zanat. Od 1938. godine živi u Novom Sadu, gde se do sredine šezdesetih godina bavi stolarskim poslovima. Posebno ga privlači izrada intarzija, svedeni, ornamentalni svet ovog umetničkog zanata. Afinitet ka svedenom izrazu obeležiće i slikarstvo Homonaia, kojim intenzivno počinje da se bavi sredinom šezdesetih godina. Drvo kao materijal bilo mu je veoma blisko. Pokušavajući da

u svaki komad drveta ureže život, Homonai ipak uviđa da svoje stvaralačke afinitete ne može ostvariti u ovom materijalu. Nas-tojeći da izrazi svet svog detinjstva vezanog za selo, sa svim različitostima, bojama i osećanjima, u svojoj četrdeset drugoj godini počinje intenzivno da slika i potpuno se posvećuje slikarstvu. Najpre radi uljanim bojama, ali ubrzo počinje da slika u tehnici tempere na lesonitu, koja će prevladavati u slikarskom opusu ovog umetnika. Njegov svet idealizovanog pejzaža ubrzo zapažaju značajne ličnosti umetničkog života. Profesor beogradske Akademije likovnih umetnosti, Bogomil Karlavaris, i sam slikarski vezan za temu vojvođanskog pejzaža, prepoznaje likovne kvalitete u slikama ovog samoukog umetnika i pomaže mu da 1968. godine organizuje prvu samostalnu izložbu na Radničkom univerzitetu Đuro Salaj u Beogradu. Izložbu je posetio Oto Bihalji-Merin, podržao je njegov talenat i ohrabrio ga da izlaže svoja dela. Bihaljijev tekst za katalog samostalne izložbe Homonaia, priređene 1969. godine u beogradskoj galeriji Grafički kolektiv, daje umetniku značajan podstrek da neguje osobenost svog stila. Od 1969. godine, kada Muzej naivne i marginalne umetnosti¹ u Jagodini organizuje njegovu samostalnu izložbu, dela Pala Homonaia biće zastupljena u svim važnijim izložbama u organizaciji Muzeja u zemlji i inostranstvu, konstantno će biti prisutna na stalnoj postavci Muzeja, a od 2006. godine i na stalnoj postavci Šalona Muzeja u Beogradu.

Četiri decenije umetničkog rada Pala Homonaia prate brojne samostalne i grupne izložbe, a njegove slike nalaze se u muzejskim zbirkama, galerijama i privatnim kolekcijama u Srbiji i inostranstvu. U zbirci Muzeja naivne i marginalne umetnosti stvaralaštvo ovog umetnika zastupljeno je sa dvadeset i pet slika iz perioda 1968–2004. Zaokružen umetnički opus izgrađenog, snažnog i originalnog likovnog izraza svrstava ga u red najznačajnijih naivnih umetnika. Žiri Jedanaestog bijenala naivne i marginalne umetnosti 2003. godine dodeljuje mu Nagradu za ukupan umetnički rad. Ova jedinstvena nagrada jedan je od povoda za organizovanje retrospektivne izložbe slika ovog umetnika.

U nizu najznačajnijih naivnih umetnika, koji bogatstvo sadržaja nalaze u zavičajnim predelima, svakodnevnom životu i običajima, Pal Homonai se izdvaja snažnom umetničkom individualnošću i osobenim lirskim harmonijama transponovanih pejzaža. Iako u manjem broju radi i urbane motive, seoski pejzaž ostaje snovna inspiracija njegovog stvaralaštva. Umetnički pristup ovoj tematici pokazuje distanciranje umetnika od folklornog i oslobađanje od suviše naracije. Osoben, prepoznatljiv svet slika ovog umetnika definisan je dubokim sintetizovanim doživljajem prirode i snagom rafinirane stilizacije, koju dosledno primenjuje. Dugogodišnje profesionalno bavljenje intarzijom uticaće na njegov likovni izraz, koji karakteriše suptilna tonska harmonija svedene koloritičke game i dekorativna pojednostavljenost realnih prizora, oslobođenih svega suvišnog. Slika najčešće u tehnici tempere, ređe ulja, na lesonitu i platnu.

Motivi seoskog pejzaža, ljudi i običaja rodnog Srema prevladavaju u slikarstvu Pala Homonaia. Radovi u polju, kosidba, berba šljiva, livade, oranice, brežuljci, vinogradi, seoske svadbe, vašari, crkvene procesije, sahrane, igranje na snegu, idealizovane su i sintetizovane predstave umetnikovog sveta sećanja i mašte. Najimpresivnija likovna rešenja predstavljaju slike u kojima je ostvarena efektna rafinirana tematska i stil-ska redukcija likovnih elemenata (Konji na paši, Vašar, Tekije, Litije, Rukavac, Zima). U pojedinim kompozicijama dominiraju ili su predstavljeni isključivo vegetabilni oblici, zemlja i nebo (Krađa jabuka, Pejzaž sa drvetom). Većina slika ovog umetnika su, gotovo do ornamentalizma, naglašeno stilizovane, često simetrične kompozicije. Sve likovne elemente Homonai apstrahuje, redukuje i podređuje opštoj harmoniji slike. Širokim potezima oblikovanja kompozicije, umetnik sliku orga-

Pal Homonai, Krađa jabuka, 1968, tempera na lesonitu, 70 x 50 cm, inv.br. 305, MNMU

nizuje deleći je na plošno tretirane površine, definisane oblim, lučnim ili kružnim konturama. Lukovi, meke obline, kao elementarni oblici prirode, izraz su umetnikove privrženosti prizoru sremskih brežuljaka. Pojedine površine, polja, njiva, šuma, ili manjih formi, oživljene su fragmentarnim potezima.

U kompoziciju, određenu ritmičkim rasporedom elemenata pejzaža, smešta male ljudske i životinjske figure, koje grupiše u izdvojene zone, često u uskom vertikalnom, pravolinijskom ili dijagonalnom nizu, ili ih koncentriše u centralnim delovima slike. Utisak snažnog unutrašnjeg jedinstva slike pojačava stilizovan, ali siguran, precizan i ubedljiv crtež, koji definiše i oživljava plošno amblematski tretirane oblike. Crtež Homonaia, po maštovitosti blizak iskustvenoj neposrednosti dečijeg stvaralaštva, sintetizovan je i maksimalno redukovan, u čemu gotovo da se približava ornamentalnosti.

Slike Pala Homonaia su plošne, bez voluminoznosti u prikazu i primene pravila perspektive. Veličinu predmeta i intenzitet valera njihove boje ne prilagođava stvarnoj udaljenosti, tako da planovi slike nisu definisani perspektivom, već se prožimaju. Često se na slici može naći i više različitih tačaka gledanja, a najviše je primenjen pogled odozgo. Svi su oblici prepoznatljiviji, ali je sve uopšteno, dešava se istovremeno i u istom prostoru. Uprkos dekorativnoj plošnosti i brojnim ne-logičnostima perspektive, slike ovog umetnika odaju utisak osobene imaginarnosti, kao odraza lirski rafiniranog likovnog izraza.

Kao i ostali likovni elementi u slikama Pala Homonaia, i boja je podređena opštoj harmoniji kompozicije. Stilizacijom i redukcijom formi on negira njihovu individualnost, a istu apstrahovanost od prirodnog nalazimo i u tretmanu kolorita. Elementi gube stvarnu, predmetnu, lokalnu boju. Ona je u funkciji ritmičke organizacije i celovitog sklada slike. Umetnik koristi svedenu paletu boja, ali se služi bogatom skalom njihovih nijansi, koje varira od hladnih do toplih tonova. Pored dominantne game zelene boje, koja predstavlja izraz umetnikove posvećenosti prirodi, pastelnu lirsku harmoniju slike grade pažljivo pronađene varijacije bliskih tonova plave, okera, žute, crvene, ljubičaste. I u koloritu harmoničnih svetlih pastelnih boja, uravnoteženih valera, vidljiv je trag likovnih iskustava umetnika u bavljenju intarzijom. Opažaju se prigušene boje različitih prirodnih materijala koji se koriste u izradi intarzija: skladni, meki tonovi različitih vrsta drveta,

slonovače, sedefa, kornjačinog oklopa. Efekat osmišljene, pronađene tonske harmonije umetnik ostvaruje svojom imaginacijom i unutrašnjim osećajem umetničke istine.

Motiv urbanog pejzaža, iako u manjoj meri zastupljen u slikama Homonaia, svrstava ga u red značajnih slikara ove tematike u naivnoj umetnosti. Među malobrojnim naivnim umetnicima koji inspiraciju nalaze u gradskim prizorima, Homonai se izdvaja osobenim likovnim izrazom. Građevine Novog Sada u više navrata poslužile su mu kao motiv zahvalan za umetničko istraživanje. Nekoliko slika iz zbirke Muzeja naivne i marginalne umetnosti, sa predstavama novosadskih fasada, banke, sinagoge i gimnazije, pokazuju snažna likovna rešenja smeđe koncepcije. Fasada prikazane građevine, apstrahovanim arhitektonskim elementima, ispunjava čitav prostor slike svedenom mrežom horizontala, vertikala i lučnih formi. Redukovanjem i apstrahovanjem likovnih elemenata, stilizovane forme i usklađenog kolorita, Homonai individualnost ovog motiva podređuje funkciji postizanja opšte harmonije poetski uravnotežene kompozicije.

Svet slika Pala Homonaia, umivene, sintetizovane predstave idiličnog sveta iz umetnikovog iskustva, sećanja i mašte, istovremeno je arhaičan i savremen. Vanvremenski neodređen,

on dostiže kontemplativnu duhovnost koja se kreće ka granici apstrakcije ne napuštajući prirodu. U intervjuu iz 1989. godine, sam Homonai ukazuje na svoje tematsko opredeljenje i promišljenu intenciju apstrahovanja u umetničkoj koncepciji. Nisam sve naslikao što me "proganja"... Ne, neću odustati od iriških brda, od pitomine koja me okružuje, samo se bojim da neću imati toliko vremena koliko mi je stvarno potrebno. Kasno sam počeo. Nisam imao dovoljno hrabrosti, kao što je imam danas da povučem crtu, da zaokružim san na svojim platnima. Nisam imao hrabrosti da mnogo ranije pokažem svetu da moje nebo ne mora da bude plavo ili trava zelena. Ja verujem da je sve tako, ali onda mi se učini da bi sve to sa crvenom nijansom bilo mnogo lepše.² Posle četiri decenije stvaralaštva, umetnička dela predstavljena na ovoj retrospektivnoj izložbi svedoče o umetničkoj hrabrosti, o zaokruženom bezvremenom snu u slikama Pala Homonaia.

1 Galerija samoukih likovnih umetnika od 1960. do 1985. godine, Muzej naivne umetnosti od 1985. do 2007. godine, kada je naziv dopunjen u Muzej naivne i marginalne umetnosti.

2 Milan Miletić, Naivi s ljubavlju, 4. jul, Beograd 3. 10. 1989, iz dokumentacije MNMU, Jagodina, hemeroteca, inv.br.20699/415